

La muralla de Montblanc. Una rehabilitació actual en el marc del Centre Històric

La fundació de l'actual Montblanc es deu al rei Alfons I, l'any 1163, com a conseqüència del trasllat de l'antic poblat anomenat Vila-salva, fundat pel seu pare Ramon Berenguer IV.

Durant els segles XIII i XIV, Montblanc assolí el màxim esplendor, s'engrandí, es consolidà com a vila reial i esdevé cap de vegueria; i passa a ser la setena ciutat en importància de Catalunya, on se celebren en diverses ocasions Corts generals de Catalunya.

Història de la muralla

El rei Pere III el Cerimoniós, a causa de les guerres amb Pere el Cruel de Castella, va manar construir un recinte emmurallat al voltant de la població. Van quedar-ne fora els convents de Sant Francesc, la Serra i la Mercè, i els hospitals de Sant Bertomeu i Santa Magdalena; aquest darrer, prop del pont sobre el riu Francolí. Les obres de la muralla es van iniciar l'any 1366 sota la direcció de Fra Guillem de Guimerà, de l'orde de l'hospital. Aquest també va dirigir les muralles del monestir de Poblet.

La muralla té un perímetre d'uns 1700 m amb 30 torres i 4 portals d'accés en cadascun dels punts cardinals: al nord, el Portal de Sant Antoni; al sud, el Portal de Sant Francesc (aquests dos al costat d'una torre); a l'est, el Portal de Bové; i a l'oest, el de Sant Jordi (tots dos amb portals incorporats a les torres, amb rastell de ferro i portes de fusta). Aquesta disposició és semblant a la dels campaments romans.

La muralla, des del segle XVII, ha patit diverses destruccions a causa de les reiterades guerres (dels Segadors, de Successió, del Francès i Carlines). En conseqüència, i a causa de la crisi econòmica de l'època, l'Ajuntament de Montblanc va vendre les torres i els terrenys exteriors o fossats adossats a la muralla, i s'hi van construir cases, corrals i magatzems. Durant la darrera Guerra Carlina, la muralla encara va tenir un ús defensiu, malgrat el seu mal estat.

Baluard de Santa Anna, estat actual
Torre habilitada per al futur Museu de la Muralla

Topologia

Les torres estan situades a una distància de 30-50 metres entre elles i tenen una alçada de 16-20 m, segons la topografia del terreny. Són de planta rectangular, excepte una de situada a l'angle NE, que és de planta pentagonal, anomenada dels Cinc Cantons. Tenen una superfície construïda de 35-41 m², amb parets a les 4 cares fins a nivell del pas de ronda, a una alçada de 5-6 m. A partir d'aquí, totes les torres estan obertes per la seva cara interior, excepte el Portal de Bové, que està construït per les 4 cares. Les parets exteriors tenen un gruix que va decreixent a cada planta, i que va des d'1,10 m a la base fins a 0,45 m al coronament dels merlets de les torres. Gairebé totes tenen 2 o 3 plantes fins al pas de ronda i soterrani (excepte les torres-portals) i a la cara oberta tenen 2 o 3 trespols.

Sistema constructiu

La muralla de Montblanc té la singularitat que totes les parets de les torres i la muralla, inclosos els merlets i espitlleres, estan fetes pel sistema d'encofrat, amb pedra, morter de calç i, a vegades, tàpia, amb bolsons de pedra picada a les dues cantoneres exteriors i muntants interiors de les torres i també els portals.

Els soterranis de les torres tenen volta de pedra, de punt baixat, també encofrada; i són per aprofitar el desnivell entre la cara interior de la muralla i l'exterior dels fossats. Els sostres fins a nivell del pas de ronda són amb cabirons de fusta i revoltos de guix, amb escala d'ora. Els de la cara oberta de les torres eren tots de fusta, amb cabirons i posts, damunt de jàsseres recolzades als dos muntants interiors. L'accés entre aquests pisos es feia amb escales de mà mòbils. Altres elements de tipus defensiu són les espitlleres o «sageteres» situades a les tres parets exteriors de les torres, i els merlets, tant de la muralla com de les torres. Aquests merlets tenen a la part superior uns permòdols amb encaix per penjar-hi unes portes basculants, que tenien la funció de protegir i tancar, en cas de setge, tot el pas de ronda de la muralla i la part superior de les torres.

Història de la restauració

La Mancomunitat de Catalunya va realitzar un projecte de restauració (plànols) del Portal de Bové (que li havia cedit la família Rendé). D'aquest projecte només se'n va fer un sostre postís sota els merlets, per protegir la torre. Posteriorment, la Diputació de Tarragona és qui va fer la restauració d'aquest portal.

L'any 1947 l'Estat declarà Conjunt Monumental i Artístic amb categoria de Monument Nacional la vila de Montblanc (el centre històric i la muralla), com un dels més ben conservats de Catalunya. Aquest mateix any es va fer la primera actuació de restauració a la vila, a l'església de Sant Miquel.

Seguidament es van iniciar les primeres actuacions a la muralla, que consistien en la consolidació d'alguna de les torres. Però el gran impuls no es va donar fins l'any 1971, amb la declaració d'utilitat pública de tots els edificis adossats a la cara exterior del recinte —aquest decret es va publicar el mateix dia i amb la mateixa finalitat que el de la muralla de Lugo (es pot dir que ambdues muralles són germanes per decret).

Acte seguit, l'administració central va adquirir un bon nombre de propietats afectades, i es va començar la gran tasca d'alliberament i ordenació en els trams de muralla anomenats Baluard, Sant Jordi i Sant Francesc. Això va representar posar al descobert el 30% del seu perímetre i va ser possible gràcies a l'entusiasme i l'estreta col·laboració de la Direcció General del Patrimoni, l'Ajuntament de Montblanc (encapçalat per l'alcalde Josep Gomis), del Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca, i en la designació d'un dels seus membres (el que subscriu) nomenat delegat de l'esmentada Direcció General i, de manera especial, de l'arquitecte del Servei de Defensa del Patrimoni de la IV Regió (Catalunya, València i Balears) Alexandre Ferrant (ell sol responsable de 3 grans comunitats). Ferrant

Muralla de Sant Jordi quasi totalment alliberada.

sentia un veritable amor envers Montblanc i el seu patrimoni —penso que ha estat poc valorada la seva dedicació. La tasca de protecció de Montblanc va ser guardonada dues vegades amb el Premi Nacional de Conservació del Patrimoni.

Durant aquest període es va restaurar i rehabilitar per primera vegada una de les torres, l'anomenada dels Cinc Cantons, per iniciativa particular, i també es van restaurar altres edificis públics i religiosos com el casal dels Josa (seu del Museu comarcal), l'hospital de Santa Magdalena, una primera fase de l'església de Sant Francesc, la capella de Sant Marçal (tocant a la muralla) i la façana de l'Ajuntament i ordenació de la plaça Major (aquestes darreres, obres a càrrec de la Direcció General d'Arquitectura).

Amb l'adveniment de la Generalitat de Catalunya, la gestió del Conjunt de Montblanc va recaure en la nova institució autonòmica. Es van continuar les feines a la muralla, amb el mateix entusiasme per part de l'Ajuntament, successius alcaldes i montblanquins, però amb un pressupost més migrat. No obstant això, es va continuar amb el seu alliberament en els trams de Sant Jordi, Sant Francesc i plaça de Santa Anna; enderrocant propietats adquirides per l'antic govern i d'altres per l'Ajuntament.

Un bon gest de la Generalitat va ser l'adquisició del convent de Sant Francesc, desamortitzat l'any 1835, degradat i convertit en fàbrica d'alcohol. Se'n va restaurar l'església, que ha esdevingut un notable equipament cultural per a la vila. Actualment està en projecte completar aquest equipament amb la restauració d'una part del seu claustre original i les dependències.

Des de l'any 2000 s'han restaurat altres trams de la muralla de Sant Francesc i Sant Jordi i, actualment, es treballa en la muralla de Santa Tecla i Santa Anna (al costat de l'antiga CN-240 al seu pas per la vila). Els ajuts provenen de la Generalitat, de Feder, de l'1% cultural del govern central (Fomento) i de l'Ajuntament.

Actualment, per alliberar i ordenar tota la muralla, falten 440 metres (un 26%) del seu perímetre. La gran dificultat per continuar es basa, principalment, en la manca de pressupost per poder adquirir els edificis adossats a la muralla, ja que la normativa dels ajuts esmentats només permet dedicar-los a restauració del monument, però no a la compra de finques. A més a més, el municipi, de només 6.000 habitants, no té recursos suficients, ja que el valor de les compres triplica el de les restauracions. Com es pot alliberar un monument si no es pot eliminar allò que el tapa?

Les connotacions a favor de la conservació de la muralla —encara que paradoxals— han estat:

1.- El fet d'edificar tocant la muralla va tancar, però al mateix temps

conservar, la major part del recinte.

2.- La poca expansió urbana provocada per la migradesa econòmica de Montblanc i la Conca de Barberà des de la Guerra dels Segadors i fins després dels anys 50 del s. XX, és a dir, la misèria, va fer que no s'enderroqués el recinte.

3.- La gran jugada en vistes a la recuperació total de la muralla va ser la declaració d'utilitat pública de l'any 1970, i la immediata adquisició per part de l'Estat d'edificacions adossades, i la bona gestió del municipi, que ha fet que fins ara no s'hagi hagut d'expropiar cap finca durant les compres.

4.- La gran paradoxa és que anteriorment el municipi es vengués la muralla per manca de recursos econòmics, i que ara l'hagi de tornar a comprar, amb la mateixa mancança.

Particularment, crec que el recinte emmurallat de Montblanc i els seus monuments més singulars tenen la conservació assegurada. Una altra cosa és el destí de la resta del centre històric o nucli urbà dins la muralla, pel que fa a la conservació i la protecció del seu teixit urbà netament medieval, i que, malgrat disposar d'un PERICH (Pla Especial de Reforma Interior del Centre Històric) aprovat l'any 1990, si aquest no es completa i concreta, resulta negatiu, ja que només s'aplica amb criteris de reforma però no de protecció, que és el que hauria de prevaler. El caràcter de Montblanc el conforma el seu conjunt, no només els edificis singulars.

Abans del PERICH, de totes les llicències d'obres del centre històric n'havia d'informar obligatòriament la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural; ara, només ho ha de fer amb els monuments catalogats (BCIN, BCIL...). quan realment el perill radica en els no catalogats, que són tota la resta d'edificacions. Una actuació mal entesa, encara que legalment atorgada, afecta el caràcter del paisatge urbà (carrers, places...) i dels edificis immediats, més encara si estan catalogats —com ara la que es projecta tocant a l'absis de l'església de Sant Miquel, alliberat recentment.

Ara que està de moda redactar plans especials, sobretot de centres històrics, crec que seria un bon tema per tractar en aquesta nova revista del COAC «AT, Arquitectes de Tarragona».

Maties Solé

Director del Museu Comarcal de la Conca de Barberà,
col·laborador en les intervencions a la muralla i centre històric

Muralla de Santa Tecla (CN-240), tram de muralla per alliberar a on s'actua actualment.

Planimetria cedida per A. Bultó, arquitecte redactor de les últimes intervencions a la muralla